

تحلیل چالش‌های توسعه گردشگری فرهنگی در نواحی روستایی

(مطالعه موردی: شهرستان بینالود)

حدیث کامرانی فر^۱ - مریم قاسمی^{۲*} - سلمان حیاتی^۳

۱. کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران

۲. استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران

۳. کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران

تاریخ دریافت: ۱۳۹۴/۲/۷ صص ۱۳۰-۱۱۱ تاریخ تصویب: ۱۳۹۴/۵/۲۱

چکیده

هدف: هدف از پژوهش حاضر، شناسایی چالش‌های عمده توسعه گردشگری فرهنگی در نواحی روستایی شهرستان بینالود است.

روش: روش تحقیق، توصیفی-تحلیلی است. در این بررسی با استفاده از مطالعات اسنادی و مصاحبه با صاحب‌نظران عرصه گردشگری در شهرستان بینالود، تعداد ۱۸ چالش توسعه گردشگری فرهنگی شناسایی شد و به کمک ۷۰ نفر از مدیران محلی و متخصصان و مسؤولان این حوزه، براساس مقیاس تعیین‌شده نمره‌گذاری شد. در ادامه، با استفاده از تحلیل عاملی در نرم‌افزار SPSS چالش‌های شناسایی‌شده ذیل ۵ عامل اصلی با ۶۹ درصد واریانس تبیین‌شده قرار گرفت.

یافته‌ها: نتایج تحقیق نشان می‌دهد، مهم‌ترین چالش توسعه گردشگری فرهنگی در نواحی روستایی شهرستان بینالود، چالش‌های مدیریتی با ۳۵٫۹ درصد واریانس تبیین شده است. پس از آن، چالش‌های برنامه‌ریزی با ۱۰٫۹ درصد، چالش‌های نظارتی با ۸٫۹ درصد و چالش‌های فراساختاری با ۶٫۸ درصد و چالش‌های قانونی با ۶٫۱ درصد واریانس تبیین شده قرار دارد.

محدودیت‌ها راهبردها: عدم اطلاع و آمار دقیق متخصصان و مردم محلی از گردشگری فرهنگی شهرستان.

اصالت و ارزش: امروزه بخش مهمی از تقاضای جهانی گردشگری را گردشگری فرهنگی تشکیل می‌دهد طبق آمار سازمان جهانی گردشگری، ۳۷ درصد گردشگری بین‌المللی با انگیزه فرهنگی انجام می‌شود. بر این اساس، چشم‌پوشی از این گونه گردشگری، به‌خصوص برای کشور ایران که راهبرد انتخابی گردشگری برپایه گردشگری فرهنگی است، معقول و منطقی به نظر نمی‌رسد. علی‌رغم غنا و تنوع فرهنگی برخی از نواحی روستایی کشور، تا کنون این گونه گردشگری در نواحی روستایی از رشد مناسبی برخوردار نبوده است. دستاوردهای تحقیق، راه‌گشای تدوین برنامه راهبردی گردشگری فرهنگی در شهرستان خواهد بود.

کلیدواژه‌ها: گردشگری فرهنگی، چالش‌های توسعه، تحلیل عاملی، شهرستان بینالود.

ارجاع: کامرانی فر، ح.، قاسمی، م. و حیاتی، س. (۱۳۹۵). تحلیل چالش‌های توسعه گردشگری فرهنگی در نواحی روستایی (مطالعه موردی: شهرستان بینالود). مجله پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی، ۵(۲)، ۱۱۱-۱۳۰.

<http://jrpp.um.ac.ir/index.php/RRP/article/view/46324>

۱. مقدمه

۱.۱. بیان مسأله

امروزه از گردشگری به عنوان بزرگ‌ترین صنعت دنیا یاد می‌شود. براساس آمار سازمان جهانی گردشگری (WTO) مسافران بین‌المللی در سال ۲۰۱۳ بالغ بر یک میلیارد و ۸۷ میلیون نفر بوده‌اند که درآمد ناخالص حاصل از فعالیت آن‌ها به بیش از ۶۲۵۰ میلیارد دلار رسیده است (گزارش سالانه سازمان جهانی گردشگری، ۲۰۱۴). بررسی‌ها نشان می‌دهد گردشگری در مقایسه با سایر بخش‌های اقتصادی، مزایای بسیاری برای جوامع محلی دارد؛ به طوری که از آن به عنوان نوش‌داروی اقتصادی، بالابرنده قابلیت زیست در نواحی دورافتاده، محرک تجدید حیات سکونت‌گاه‌ها، بهبوددهنده شرایط زندگی جوامع روستایی یاد می‌شود (رکن‌الدین افتخاری، مهدوی و پورطاهری، ۱۳۸۹، ص. ۳). همچنین، بازسازی و توسعه اقتصادی و اجتماعی نواحی روستایی را نیز تسهیل می‌بخشد. بر این اساس، گردشگری روستایی در اکثر کشورهای دنیا از اهمیت بالایی برخوردار بوده، تا جایی که امروزه یکی از مردمی‌ترین اشکال گردشگری محسوب می‌شود؛ به عنوان نمونه، در سال ۲۰۰۴ بالغ بر ۷۶ درصد جمعیت ایالات متحده آمریکا از انواع تفریحات روستایی و کشاورزی برخوردار شده‌اند (پاپلی یزدی و سقایی، ۱۳۹۰، ص. ۲۰۱). اگرچه تعاریف متعددی از گردشگری روستایی ارائه شده است؛ اما تا کنون تعریفی که همه صاحب‌نظران در مورد آن اتفاق نظر داشته باشند، وجود ندارد. با توجه به تعاریف متعددی که از گردشگری روستایی شده، ویژگی‌های گردشگری روستایی را می‌توان در محورهای زیر خلاصه کرد:

- از نظر محدوده جغرافیایی، بیش‌تر یک گردشگری داخلی و بومی است؛

- از نظر زمان، معمولاً کوتاه‌مدت و روزانه می‌باشد و میانگین فاصله سفر کم است؛

- به لحاظ اقتصادی؛ چون روزانه است، گردشگران کم خرج

می‌کنند و سود کم‌تری دارد؛

- چون روزانه است، تعداد گردشگران زیاد است؛

- با توجه به محیط زیست روستایی و تعداد گردشگران، احتمال برجای گذاشتن آثار نامطلوب بر محیط زیست افزایش می‌یابد؛

- معمولاً کم‌تر سازمان و نهادهای رسمی بر این نوع گردشگران متمرکز می‌شوند و به‌ندرت، سازمان‌یافته هستند (قاسمی، ۱۳۸۸، صص. ۲۰۲-۲۰۱).

در حال حاضر، یکی از الگوهای مطرح گردشگری در نواحی روستایی «گردشگری فرهنگی» است. گردشگری فرهنگی شاخه‌ای از گردشگری با علایق خاص است که برپایه جست‌وجو برای یافتن تجربیات بدیع و عمیق فرهنگی؛ خواه با گرایش‌های زیبایی‌شناسانه، خواه فکری یا احساسی و یا روان‌شناسی بنا شده است (استیین، ۱۹۹۶، ص. ۹۴۹). تفاوت‌های موجود در سنت، لباس، صنایع دستی، غذا، موسیقی، هنر، معماری و امثال آن، باعث شده فرهنگ‌ها و جوامع سازنده این فرهنگ‌ها تبدیل به کانون اصلی توجه گردشگران شود (ضیایی، ۱۳۸۸، ص. ۱۶۰). در واقع، هر اثر مادی و غیرمادی که تبیین‌کننده هویت تاریخی و فرهنگی جامعه روستایی بوده و در قلمرو مناطق روستایی باشد، در گردشگری فرهنگی قابل عرضه است (پورطاهری، رکن‌الدین افتخاری و نیکبخت، ۱۳۹۰، ص. ۸۶). بررسی‌ها نشان می‌دهد اغلب نواحی روستایی کشور از غنای فرهنگی، پیشینه تاریخی و آثار ارزش‌مند تاریخی و فرهنگی برخوردارند. ویژگی‌های فرهنگی خاص جوامع روستایی؛ از قبیل عادات محلی، آداب و رسوم مربوط به خوراک و پوشاک، سبک معماری و وجود بناها و ابنیه تاریخی، موسیقی، هنر و زبان‌های محلی و غیره، ظرفیت‌های فرهنگی نهفته در نواحی روستایی محسوب می‌شوند که در زمینه گردشگری می‌توان به‌خوبی از آن بهره برد. از این رو، جذابیت‌های متنوع فرهنگی در نواحی روستایی، منابع بدون جای‌گزین محسوب می‌شوند که می‌توانند میان آینده و گذشته وحدت ایجاد کنند و به عنوان کالای فرهنگی عرضه شود.

۱.۳.۱. اهمیت و ضرورت تحقیق

متأسفانه علی‌رغم غنا و تنوع فرهنگی نواحی روستایی شهرستان بینالود، تا کنون این‌گونه گردشگری از رشد و توسعه مناسبی برخوردار نبوده است. جاذبه‌های فرهنگی پراکنده در

نواحی روستایی این شهرستان به دلایل مختلف با مسائل فراوانی، به شرح ذیل مواجه هستند:

محوریت گردشگری اکوتوریستی در شهرستان و جزئی بودن سهم گردشگران فرهنگی علی‌رغم داشتن پتانسیل بالا تخریب و تغییر کاربری برخی آثار تاریخی از جمله قلعه‌های تاریخی

تخریب بافت سنتی و بناهای قدیمی و تاریخی روستایی به دلیل افزایش ساخت‌وسازهای غیرمجاز

عدم معرفی جاذبه‌های گردشگری فرهنگی شهرستان ماندگاری پایین گردشگر در روستاهای دارای جاذبه گردشگری فرهنگی

تمرکز امکانات، خدمات و تسهیلات گردشگری در نواحی دارای جاذبه اکوتوریستی و مانند این‌ها

این در حالی است که شهرستان بینالود، پیوندی تاریخی و طبیعی با ولایت توس قدیم و شهر مشهد دارد و از نظر میراث تاریخی و فرهنگی، بخشی جداناپذیر از تمدن دیرینه توس و مشهد محسوب می‌شود. براساس مطالعات اکتشافی اولیه، حدود نیمی از روستاهای شهرستان بینالود دارای جاذبه‌های متنوع در زمینه گردشگری فرهنگی هستند. در این زمینه، می‌توان به مزار ویرانی، مزار شیخ عبدالله، امام زادگان یاسر و ناصر، سنگ کمر بسته، موزه مردم‌شناسی رباط ویرانی، چاپارخانه صفی آباد، حصار کنگ و غیره اشاره کرد. همچنین، بخش شانندیز شهرستان بینالود به دلیل برخورداری از جاذبه‌های متنوع فرهنگی / تاریخی توسط هیأت دولت در سال ۱۳۸۴ به عنوان قطب گردشگری بین‌المللی تصویب شد (مظلوم، میکائیلی تبریزی و سلمان ماهینی، ۱۳۹۳، ص. ۶۲۳).

در حال حاضر، علی‌رغم وجود ظرفیت‌های بالا در زمینه جذب گردشگر فرهنگی، این الگوی گردشگری نسبت به گردشگری در طبیعت از رشد و توسعه مناسبی برخوردار نبوده و سهم گردشگران فرهنگی این شهرستان بسیار پایین است. عدم توجه به این مهم گاه منجر به تحلیل و زوال داشته‌های فرهنگی شهرستان (سرقت، تغییر کاربری، تخریب و غیره) شده است. در این مطالعه، منظور از توسعه گردشگری فرهنگی، رفع موانع موجود در بخش عرضه و تقاضای گردشگری فرهنگی و

به‌فعلیت‌رساندن ظرفیت‌های فرهنگی شهرستان جهت شکل‌گیری جریان موفق گردشگری فرهنگی است. از این رو، به منظور بهبود و تقویت گردشگری فرهنگی در نواحی روستایی این شهرستان که به لحاظ ساختاری، اکولوژیکی و فضایی با توجه به هم‌جواری با کلان‌شهر مذهبی مشهد، از دیرباز برای گذران اوقات فراغت، مورد توجه گردشگران داخلی و بین‌المللی قرار داشته است، شناسایی چالش‌های گردشگری فرهنگی در نواحی روستایی با توجه به شرایط و ویژگی‌های این شهرستان، به طور فزاینده‌ای احساس می‌شود. سؤال تحقیق به این صورت مطرح می‌شود که چالش‌های اصلی توسعه گردشگری فرهنگی در نواحی روستایی این شهرستان چیست؟

۳.۱. پیشینه نظری تحقیق

تا کنون مطالعات بسیاری در ارتباط با گردشگری و گردشگری روستایی و گونه‌های مختلف آن در کشور انجام پذیرفته است؛ اما به طور اختصاصی در ارتباط با گردشگری فرهنگی در نواحی روستایی، در حوزه پژوهشی کشور مطالعات چندانی مشاهده نشده است. در ارتباط با گردشگری فرهنگی، کتاب‌های متعددی به چاپ رسیده است؛ از جمله مسائل مطالعات گردشگری فرهنگی نوشته اسمیت (۲۰۰۹)، مطالعات گردشگری فرهنگی؛ چشم‌اندازی جهانی و منطقه‌ای گرگ اثر ریچاردز (۲۰۰۷)، گردشگری فرهنگی در استرالیا نوشته بروکنشاه و گولدرگ (۱۹۹۲)، گردشگری فرهنگی اثر مک کرچر و دوکراس (۲۰۰۲) و مقدمه‌ای بر میراث فرهنگی و گردشگری در دالن تیموتی (۲۰۱۱) به رشته تحریر درآمد. در حوزه گردشگری روستایی می‌توان به کتاب توسعه گردشگری روستایی در آمریکا اثر گارنر (۲۰۰۴) اشاره کرد که در بخش کوچکی از این کتاب به مقوله گردشگری فرهنگی توجه شده است. جدول (۱) به مطالعاتی که پیرامون گردشگری فرهنگی در نواحی روستایی انجام گرفته، اشاره دارد.

جدول ۱- ادبیات تحقیق پیرامون گردشگری فرهنگی در نواحی روستایی

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۴

مؤلف و سال	عنوان	نتیجه پژوهش
کاروال هو، لیما، کاستن هولز ^۱ ۲۰۱۴	خلاقیت فرهنگی - فرصتی برای مقاصد روستایی	این پژوهش به نقش فرهنگ در فعالیت‌های گردشگری، به‌خصوص در مناطق روستایی می‌پردازد. در این بررسی، تجربه گردشگری در روستای Janeiro de Cima در کشور پرتغال تحلیل می‌شود. نتایج نشان می‌دهد توسعه گردشگری فرهنگی در نواحی روستایی می‌تواند در تنوع مقاصد گردشگری و بهبود تجربه جهانی گردشگری مؤثر واقع گردند
مک کارتی ^۲ ۲۰۱۲	حرکت از ماهی‌گیری و کارخانه به گردشگری فرهنگی، نقش کارآفرینان اجتماعی در ساخت عرصه جدید فعالیت	مقاله به بررسی ساختار گردشگری فرهنگی در ایرلند می‌پردازد و چارچوبی با سه پیشران اصلی پیشنهاد می‌شود: ۱. تغییر در سیاست‌های دولت ۲. بسیج منابع ۳. کارآفرینی اجتماعی. توسعه گردشگری فرهنگی توسط شبکه‌های منحصربه‌فردی از روابط و انجمن‌های موسیقی، جشنواره و زبان امکان‌پذیر شده است. این مطالعه براساس نظریه نئونهادی چگونگی توسعه گردشگری فرهنگی توسط نیروهای تاریخی، سیاسی و فرهنگی در طول زمان را تشریح می‌کند
اکوموسا و کویب، کلیچ، والاس ^۳ ۲۰۱۲	گردشگری فرهنگی در ترکیه: فرصتی از دست‌رفته	این پژوهش به تجزیه و تحلیل برنامه‌های گردشگری و سیاست‌های مربوط به گردشگری فرهنگی در ترکیه می‌پردازد. تا کنون در ترکیه، بیش‌تر جاذبه‌های آفتاب، دریا و ماسه مورد توجه بوده تا جاذبه‌های فرهنگی. در حال حاضر، در برنامه‌های گردشگری مانند چشم‌انداز ۲۰۲۳، گردشگری فرهنگی به عنوان جای‌گزین و نوع ثانویه گردشگری دیده می‌شود. با توجه به غنای فرهنگی ترکیه، می‌تواند تجارب فرهنگی منحصربه‌فرد و مثبتی به گردشگران ارائه دهد
یلگ، ژوب ^۴ ۲۰۰۷	نقش جامعه، دولت‌ها و سرمایه‌گذاری‌های خارجی در گردشگری فرهنگی روستایی چین	این مقاله به مقایسه دو مقصد گردشگری فرهنگی با استفاده از روش کیفی در نواحی روستایی چین می‌پردازد. نتایج تحقیق نشان می‌دهد مشارکت روستاییان منجر به توسعه گردشگری فرهنگی در نواحی روستایی می‌شود.
مک دونالد، جولی فب ^۵ ۲۰۰۳	گردشگری فرهنگی در نواحی روستایی: شواهدی از کانادا	توسعه گردشگری فرهنگی روستایی در یک مطالعه موردی (منطقه Acadian) در شرق کانادا مورد بررسی قرار گرفته است. در این مقاله نقش فرهنگ و مشارکت مبتنی بر جامعه در چارچوب ارائه‌شده با چهار مرحله توسعه در نظر گرفته شده است
زینس، باشلینتز ^۶ ۱۹۹۹	گردشگری فرهنگی در جوامع روستایی: چشم‌انداز ساکنان	گردشگری فرهنگی با سرعت قابل توجه به طور مداوم در حال گسترش است و امروزه به عنوان سیاستی برای بهبود کیفیت زندگی مردم محلی (روستاییان) محسوب می‌شود.
ریچاردسون دراک ^۷ ۲۰۱۳	ابعاد مصرف فرهنگی در میان گردشگران: تجزیه و تحلیل مکاتبات متعدد	بازار گردشگری فرهنگی متنوع بوده و قابل تقسیم به بخش‌های مختلفی است. ساختار تعطیلات چارچوبی ارائه می‌دهد که بازار مصرف فرهنگی را تحت تأثیر قرار می‌دهد. برخلاف انتظارات نظری مربوط، سطوح بالاتری از سرمایه فرهنگی با شکل قابل دسترس فرهنگ در ارتباط است.
وانیلا ^۸ ۲۰۱۲	پتانسیل گردشگری فرهنگی به عنوان پیشران توسعه روستایی	در این پایان‌نامه، گردشگری فرهنگی به عنوان پیشران توسعه منطقه Zululand معرفی شده و در ۵ فصل تنظیم شده است. ۱- شناسایی منابع میراث فرهنگی موجود در منطقه ۲- بررسی ادراک جوامع محلی در مورد توسعه گردشگری میراث ۳- ارزیابی سطح مشارکت جامعه محلی در توسعه میراث ۴- شناسایی استراتژی‌های مناسب برای مدیریت محلی به منظور تبدیل دارایی‌های میراث به محصول گردشگری ۵- سهمی که گردشگری میراث فرهنگی می‌تواند در توسعه اقتصاد منطقه داشته باشد
کوندسو ^۹ ۲۰۱۱	توسعه روستایی، میراث فرهنگی و گردشگری	این مطالعه ضمن تمرکز بر گردشگری و میراث فرهنگی، به استفاده از قابلیت‌های آن‌ها به منظور تقویت اقتصاد محلی و رسیدن به توسعه روستایی تأکید می‌کند.
پورا احمد حسینی، اروجی، علی زاده ۱۳۹۲	اولویت سنجش راهبردهای توسعه گردشگری فرهنگی در منطقه الموت قزوین	یافته‌های پژوهش نشان داد که بهترین نوع راهبرد برای وضعیت کنونی الموت، تدوین راهبردهای تنوع است که باید برای بهره‌گیری از فرصت‌ها در آینده انجام گیرد. در اولویت‌بندی راهبردها که با استفاده از ماتریس QSPM انجام شد، راهبرد ثبت جهانی الموت و ایجاد تأسیسات در مجاورت مکان‌های تاریخی و راهبردهای تعیین ظرفیت تحمل مکان‌ها، هدایت گردشگران به اماکن ناشناخته، تحریک جامعه بومی برای مشارکت در گردشگری و استفاده بهینه از کاربری چشم‌اندازهای تاریخی، جذاب‌ترین راهبردها تعیین شدند.

توسعه در سطوح مختلف محلی، منطقه‌ای و ملی معرفی می‌کند. گروهی از مطالعات به مکانیسم و چگونگی توسعه گردشگری فرهنگی در نواحی روستایی می‌پردازد و در این میان، علاوه بر نقش سیاست‌های دولت بر نقش مشارکت مردم محلی تأکید می‌شود (تجربه کانادا، چین و ایرلند). دسته‌ای از مطالعات بازار گردشگری فرهنگی در نواحی روستایی را بسیار متنوع معرفی می‌کنند که می‌تواند در تنوع مقاصد گردشگری مؤثر باشد. اهمیت توجه به این‌گونه گردشگری تا حدی است

بررسی پیشینه موضوع نشان می‌دهد که تحقیقات متعددی در مورد گردشگری فرهنگی در خارج از کشور صورت گرفته است که بخشی از آن به گردشگری فرهنگی در نواحی روستایی اختصاص یافته است. این موضوع مورد توجه اغلب کشورها از قبیل پرتغال، ایرلند، چین، ترکیه، کانادا و دیگر کشورها بوده است. دسته‌ای از مطالعات به بررسی اثرات توسعه گردشگری فرهنگی بر اقتصاد و کیفیت زندگی روستاییان می‌پردازد. گروهی از مطالعات گردشگری فرهنگی را به عنوان پیشران

که گروهی از کشورها حصول به آن را جزو اهداف برنامه‌های میان‌مدت و درازمدت خود قرار داده‌اند. بررسی منابع داخلی در ارتباط با موضوع تحقیق نشان می‌دهد که اگرچه ذیل مطالعات مختلف با موضوع «گردشگری در نواحی روستایی»، مقوله گردشگری فرهنگی نیز مورد بررسی قرار گرفته است؛ اما تا کنون در محافل علمی کشور به صورت مستقل، پیرامون مقوله «چالش‌های توسعه گردشگری فرهنگی در نواحی روستایی» مطالعه‌ای صورت نگرفته است.

۲. روش‌شناسی تحقیق

۱.۱. قلمرو جغرافیایی تحقیق

منطقه مورد مطالعه شهرستان بینالود است که در غرب و شمال غربی شهر مشهد واقع است. این شهرستان تا تابستان ۱۳۸۷، یکی از بخش‌های شهرستان مشهد محسوب می‌شد و در ۱۳۸۶/۷/۲۹ تبدیل به شهرستان شد. براساس

آخرین تقسیمات کشوری، از ۲ بخش طرقله و شان‌دیز و ۴ دهستان (طرقله، شان‌دیز، جاغرق و ابرده) تشکیل شده و جمعیتی معادل ۵۸۴۸۳ نفر دارد. ۵۳٫۶ درصد جمعیت شهرستان ساکن در نواحی روستایی هستند (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۰). این شهرستان با توجه به موقعیت نسبی خاص (مجاورت با کلان‌شهر مذهبی مشهد) و همچنین، برخورداری از جاذبه‌های متنوع گردشگری فرهنگی پراکنده در نواحی روستایی دارای پتانسیل بالایی در زمینه گردشگری طبیعی و فرهنگی است در حال حاضر، عمده گردشگران شهرستان، گردشگر طبیعت‌گرد بوده و جاذبه‌های متعدّد فرهنگی، علی‌رغم پتانسیل بالا چندان مورد توجه قرار نمی‌گیرد. جداول (۲ و ۳) جاذبه‌های گردشگری فرهنگی روستایی در شهرستان بینالود را نشان می‌دهد.

جدول ۲- جاذبه‌های گردشگری فرهنگی (میراث- تاریخی) در نواحی روستایی شهرستان بینالود

مأخذ: مهندسین مشاور بافت شهر، ۱۳۸۱؛ سازمان میراث فرهنگی شهرستان‌های بینالود و استان خراسان رضوی، ۱۳۹۳

نوع	شکل توپوگرافی	نام روستا	نوع استقبال			
			شناخته شده	ناشناس	استقبال کم	استقبال زیاد
قلعه	تیغ‌میان، کمرتیغ، قلعه عنبران، طرقدرد، باغرو، کردی، کلاته بالا، قلعه حصار، قلعه سنکی، قلعه کهنه، قلعه صفی‌آباد، قلعه نغندر، گلستان	کنگ، مغان، عنبران، ابرده، طرقدرد، زشک، کراخک، صفی‌آباد، چاهشک، نغندر، گلستان	+	+		این قلعه‌ها که برخی از آن‌ها، تنها برج و یا دیواری از آن مانده است در تهدید شدید ساخت‌وسازها و تخریب و تغییر کاربری قرار دارند
	قلعه حسین‌آباد	در روستای حسین‌آباد	+	+		در تهدید تخریب شدن (به وسیله مالک خصوصی)
رباط	رباط ویرانی	روستای ویرانی	+	+		-
	رباط‌های جاغرق (پای گذار و رباط بالای کوه)	انتهای رودخانه جاغرق	+	+		تخریب شده و تنها دیواره‌ای از آن به‌جامانده
	رباط شاه عباس (کنگ)	در انتهای دره کنگ	+	+		در تهدید خراب شدن
آب‌انبار- حوض انبار	آب‌انبار گلستان آب‌انبار حصار حوض‌انبارهای تخت مایان، خان‌رود	گلستان و حصار و زکریا، مایانات، خان‌رود	+	+		در تهدید تخریب تبدیل به مرکز زیاله و آلوده کردن محیط به‌ویژه آب‌انبار گلستان
چاپارخانه	چاپارخانه صفی‌آباد	روستای صفی‌آباد	+	+		در تهدید تغییر کاربری به علت تسطیح زمین، وسعت زمین، موقعیت و نزدیکی به دوراهی طرقله
خط‌نگاره	شتر سنگ و غیره در دره داغستان، چشمه عسل، سربرج، شمال طرقله	چشمه عسل، سربرج و سنگ‌نگاره‌های باغ بیلدر	+	+		-
حمام	حمام ازغد، دهبار، چاهشک	ازغد و دهبار، چاهشک	+	+		در تهدید تخریب و تغییر کاربری
بافت تاریخی و سنتی	بافت بارزش روستای کنگ،	روستاهای کنگ، مغان و ازغد	+	+		در معرض تهدید (عدم استفاده از معماری و مصالح بومی در ساخت‌وسازهای جدید)
مسجد و حسینیه	مسجد و حوزه علمیه ازغد و حسینیه حصار	روستاهای ازغد و حصار	+	+		در معرض تخریب تدریجی

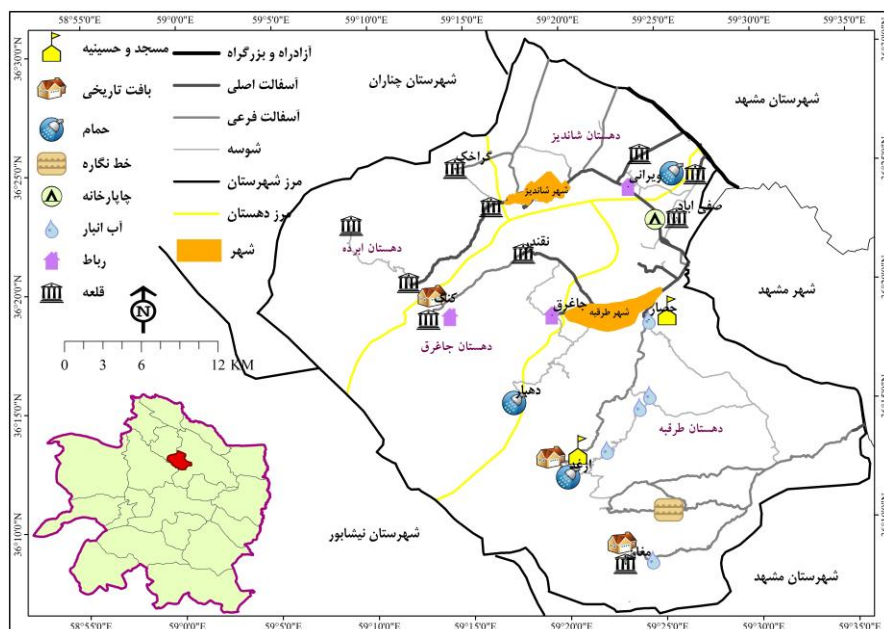
موزه مردم‌شناسی روستایی در استان خراسان رضوی محسوب می‌شود، موزه مردم‌شناسی در ۱۰ کیلومتری جاده مشهد- شاندیز واقع است و دارای ۹ غرفه بوده و بنای رباط (موزه) مربوط به دوره تیموریان است. جاذبه‌های مذهبی در نواحی روستایی شهرستان بینالود در جدول (۳) ارائه شده است. ذکر این نکته لازم است که زیارت‌گاه «یاسر ناصر» در روستای گلستان، دارای حجم بالایی گردشگر داخلی و خارجی (گردشگران شهر مشهد) می‌باشد.

در حال حاضر، اغلب جاذبه‌های تاریخی شهرستان در معرض تهدید در قرار دارند، در این زمینه، به منظور جلوگیری از تخریب هویت تاریخی منطقه، ضروری است تدابیر مناسب، از جمله در چارچوب طرح‌های توسعه گردشگری، اندیشیده شود. شایان ذکر است که سه اثر تاریخی- فرهنگی در نواحی روستایی شهرستان بینالود به ثبت جهانی رسیده است. این سه اثر عبارت‌اند از: «مسجد ازغد» در روستای ازغد «سنگ‌نگاره‌های باغ بیلدر» در شمال شرق و «رباط ویرانی» در روستای ویرانی که در حال حاضر تغییر کاربری داده و تنها

جدول ۳- جاذبه‌های گردشگری فرهنگی (مذهبی- زیارتی) در نواحی روستایی شهرستان بینالود

مأخذ: مهندسین مشاور بافت شهر، ۱۳۸۱؛ میراث فرهنگی شهرستان‌های بینالود و استان خراسان رضوی، ۱۳۹۳

چالش‌ها و محدودیت‌های پیش رو	نوع استقبال				نام محیط و موقعیت جغرافیایی	شکل توپوگرافی
	استقبال زیاد	استقبال کم	ناشناس	شناخته شده		
قراردادن در محدوده باغ‌های شخصی- نبود تسهیلات گردشگری- مخروبه و کثیف بودن فضای داخلی		+	+		انتهای دره کنگ (دره نروی)	آرامگاه شیخ عبدالله
نیمه‌مخروبه		+	+		روستای ویرانی	مزار ویرانی
نیمه‌مخروبه		+	+		ابره سفلی	مزار حافظ ابرو
در برخی از روستاها سنگ قبرها در معرض تخریب‌اند نظیر روستای مایان		+	+		نقندر، ویرانی گراخک، دهیار (بعد از دامنه)، جاغرق، کنگ	قبرستان‌های تاریخی (سنگ‌قبرهای قدیمی)
دارای محدودیت فیزیکی	+			+	ابتدای روستای گلستان	آرامگاه و زیارت‌گاه یاسر ناصر

شکل ۱- جاذبه‌های گردشگری فرهنگی (میراث و مذهبی) نواحی روستایی شهرستان بینالود

مأخذ: سازمان میراث فرهنگی و گردشگری استان خراسان رضوی و شهرستان بینالود، ۱۳۹۳

نخبافی (لوح‌بافی)، گلیم‌بافی، کرباس‌بافی، صنایع دستی با پوست خرگوش و گوسفند (پوستین‌دوزی و غیره) همچنین، تولیدات چوبی متنوع اشاره کرد. شایان ذکر است نواحی

صنایع دستی از جاذبه‌های دیگر گردشگری فرهنگی و رونق اقتصاد محلی شهرستان محسوب می‌شود. در این زمینه، می‌توان به سبببافی با استفاده از ترکه‌های درختچه ارغوان،

روستایی شهرستان بینالود از نظر اجتماعی و فرهنگی، تأثیرپذیری شدیدی از فرهنگ مذهبی و زیارتی شهر مشهد و مرقد امام رضا (ع) دارد. رواج «سوغاتی زیارتی» و انجام سفرهای زیارتی و آیین رفتن به زیارت با پای پیاده و با آداب خاص، در مواقع ویژه‌ای از سال در این شهرستان، مواردی است که به نوبه خود نیازمند تحقیق و بررسی جداگانه است.

۲.۲. روش تحقیق

روش تحقیق، توصیفی-تحلیلی و نوع تحقیق کاربردی-توسعه‌ای است. جمع‌آوری اطلاعات و داده‌های مورد نیاز به شیوه اسنادی و میدانی صورت گرفت. در ابتدا به کمک مطالعه کتابخانه‌ای گسترده (بررسی مقالات، طرح‌های پژوهشی، کتب و سایت‌های مختلف در ارتباط با گردشگری فرهنگی شهرستان بینالود)، ۱۸ چالش پیش‌روی توسعه گردشگری فرهنگی شهرستان، شناسایی شد (جدول ۴). گویه‌های شناسایی شده از طریق پرسش‌نامه اولیه توسط ۵ نفر از مسؤولان و کارشناسان حوزه گردشگری در سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری شهرستان بینالود و همچنین، ۵ نفر از دهیاران روستاهای دارای پتانسیل در زمینه گردشگری فرهنگی سؤال شد (به عنوان پیش‌آزمون^{۱۰}) و تعدیل‌های لازم براساس ادبیات نظری و استخراج مشترکات به عمل آمد. عوامل نهایی شده به عنوان چالش‌های توسعه گردشگری فرهنگی در نواحی روستایی منطقه مورد مطالعه، در قالب پرسش‌نامه تدوین شد. با توجه به این که جامعه آماری مورد مطالعه کارشناسان سازمان میراث فرهنگی و گردشگری در شهرستان مشهد (به عنوان مرکز استان) و بینالود و همچنین، نخبگان محلی (دهیاران یا اعضای شوراهای اسلامی)، روستاهای دارای پتانسیل در زمینه گردشگری فرهنگی بوده است، نمونه‌گیری انجام نشد و مطالعه به صورت تمام‌شماری صورت گرفت. پرسش‌نامه تحقیق در اختیار ۴۰ نفر مسؤول و کارشناس سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری شهرستان مشهد و بینالود و همچنین، ۳۰ نفر نخبه محلی در روستاهای دارای پتانسیل (جمعاً ۷۰ پرسش‌نامه) به منظور ارائه دیدگاه قرار گرفت. با توجه به تعداد زیاد چالش‌های شناسایی شده و ناشناخته بودن روابط بین آن‌ها، در تحقیق حاضر، محقق در پی بررسی این مسأله است که آیا می‌توان این چالش‌ها را در چند دسته یا عامل یا مؤلفه کلی‌تر خلاصه کرد؟ به این منظور، از آزمون تحلیل عاملی اکتشافی^{۱۱} که روشی ریاضی برای تقلیل داده‌ها^{۱۲} است، استفاده شد. منطق تحلیل، عامل کاهش مجموعه

بزرگی از متغیرها به چند عامل اساسی است که این عامل‌ها طبق سازوکارهای این آزمون استخراج می‌شود. در واقع، هدف تحلیل عاملی، تشخیص عامل‌های مشاهده‌ناپذیر برپایه مجموعه‌ای از متغیرهای مشاهده‌پذیر است (غیاثوند، ۱۳۸۷، ص. ۲۲۷). تجزیه و تحلیل داده‌ها به کمک نرم‌افزار SPSS، ترسیم نمودار به کمک نرم‌افزار Excel و ترسیم نقشه به کمک نرم‌افزار GIS صورت گرفت. جدول (۴) متغیرهای منتخب برای تحلیل عامل را نشان می‌دهد که در سطح سنجش ترتیبی و با طیف لیکرت در پرسش‌نامه تنظیم شده است.

جدول ۴- چالش‌های شناسایی شده در زمینه گردشگری

فرهنگی در شهرستان بینالود

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۴

ردیف	گویه
Q1	محوریت گردشگری اکوتوریستی در شهرستان و کم‌رنگ‌بودن گردشگری فرهنگی در سند توسعه گردشگری شهرستان
Q2	کمبود امکانات گردشگری و تأسیسات اقامتی در روستاهای دارای جاذبه گردشگری فرهنگی
Q3	ضعف بازاریابی و تبلیغات در زمینه گردشگری فرهنگی و عدم معرفی جاذبه‌های گردشگری فرهنگی
Q4	فقدان نیروی کارآمد متخصص و باتجربه در زمینه گردشگری فرهنگی در شهرستان بینالود
Q5	دسترسی نامناسب به تعدادی از روستاهای دارای جاذبه گردشگری فرهنگی (کیفیت پایین راه)
Q6	عدم توازن‌های فرهنگی بین جامعه میزبان و میهمان و الگوبرداری جوانان از نگرش و رفتارها و الگوی زندگی گردشگران
Q7	تخریب تعدادی از آثار تاریخی منطقه به دلیل نداشتن مسؤول
Q8	در تملک مالک خصوصی بودن تعدادی از بناهای تاریخی شهرستان و عدم خرید آن‌ها توسط میراث فرهنگی
Q9	استقبال پایین گردشگران از جاذبه‌های فرهنگی شهرستان و تعداد کم گردشگران فرهنگی شهرستان
Q10	ماندگاری پایین گردشگر در روستاهای دارای جاذبه گردشگری فرهنگی
Q11	وجود امکانات، خدمت و تسهیلات بیش‌تر در نواحی دارای جاذبه گردشگری اکوتوریستی در مقایسه با جاذبه‌های فرهنگی
Q12	پراکندگی نامتناسب گردشگران در طول سال و تمرکز گردشگران در ایام خاصی از سال
Q13	در معرض تهدیدبودن جاذبه‌های تاریخی به دلیل ساخت‌وسازهای جانبی توسط ساکنان و عدم رعایت حریم این‌بینه
Q14	تغییرات فرهنگی و کم‌رنگ‌شدن سنت‌ها و فرهنگ محلی در اثر آمیختگی فرهنگی با گردشگران
Q15	ضعف قوانین و مقررات در زمینه سرمایه‌گذاری و عدم شفافیت مقررات مربوط به جذب سرمایه در زمینه گردشگری فرهنگی
Q16	گرایش به تولید انبوه صنایع دستی و خارج‌شدن کنترل آن از افراد بومی و گسترش به دست تولیدکنندگان غیربومی
Q17	در معرض تغییر کاربری قرارگرفتن قلعه‌های تاریخی در تعدادی از روستاهای منطقه
Q18	تخریب بافت سنتی و بناهای قدیمی و تاریخی روستایی به دلیل افزایش ساخت‌وسازهای غیرمجاز

۳. مبانی نظری تحقیق

گردشگری روستایی فعالیت‌ها و گونه‌های مختلف گردشگری در محیط‌های مختلف روستایی و پیرامون آن‌ها است که دربردارنده آثار مثبت/ منفی برای محیط زیست روستا، انسان و طبیعت است (پاپلی یزدی و سقایی، ۱۳۹۰، ص. ۲۰۱). به باور صاحب‌نظران توسعه روستایی و توسعه گردشگری، زیربخشی از الگوی فراگیر و اصلی توسعه هستند و سیر تحول فکری مشابهی داشته‌اند (شارپلی، ۲۰۰۰). از این روی، نمی‌توان مفهوم گردشگری را به صورت مجزا از بستر وسیع‌تر آن؛ یعنی توسعه در نظر گرفت (شن و هانگی و سیمنز، ۲۰۰۸، ص. ۸). جدول (۵) تحول سه سناریوی توسعه، توسعه روستایی و توسعه گردشگری را در طول زمان به طور خلاصه نمایش می‌دهد.

جدول ۵- سیر تحول نظریه‌های توسعه روستایی، توسعه

گردشگری و توسعه پایدار

مأخذ: شن و هانگی و سیمنز، ۲۰۰۸، ص ۵.

ترتیب زمانی	توسعه	توسعه روستایی	توسعه گردشگری
۱۹۵۰-۱۹۶۰	مدرنیزاسیون	مدل جمعیت و تکنولوژی	دیدگاه طرفدارانه
۱۹۶۰-۱۹۷۰	نظریه وابستگی	اقتصاد سیاسی تغییرات ارضی	دیدگاه محتاطانه
دهه ۱۹۸۰	توسعه جای‌گزین	توسعه کشاورزی	دیدگاه سازش‌کارانه
۱۹۹۱ تا امروز	توسعه پایدار	رویکرد معیشت پایدار	دیدگاه دانش‌گرا

مطابق جدول (۵)، از ۱۹۹۱ تا کنون دیدگاه دانش‌گرا در زمینه توسعه گردشگری مطرح است. در زمینه ارتباط بین گردشگری و توسعه روستایی سه دیدگاه مطرح است:

۱- گردشگری روستایی به عنوان راهبردی برای توسعه روستایی: این راهبرد با توجه به روند روزافزون تخریب روستاها و افول کشاورزی سعی در ارائه راهبردهای جدید برای احیای نواحی روستایی از طریق ایجاد فعالیت‌های مکمل و یا متحول کردن این نواحی با توجه به منابع طبیعی و انسانی آن‌ها دارد و تنها راه احیای مجدد این روستاها را ارائه برنامه‌ها و استراتژی‌های جزئی می‌داند؛ زیرا هم می‌تواند از منابع طبیعی و انسانی نواحی روستایی بهره برد و هم می‌تواند باعث ایجاد درآمد و افزایش رفاه زندگی ساکنان نواحی روستایی شود. از این رو، می‌توان از طریق گسترش و بسط گردشگری به عنوان

جای‌گزینی برای فعالیت‌های کشاورزی در این نواحی به این مهم دست یافت.

۲- گردشگری روستایی به عنوان یک سیاست بازساخت سکونت‌گاه‌های روستایی: طرفداران این دیدگاه معتقدند که قادراند از اتکای بیش از حد تولیدکنندگان روستایی به کشاورزی بکاهند و آن‌ها را در فرصت‌های اقتصادی جدید مشارکت دهند. در کشورهای اروپای شرقی بر این دیدگاه؛ یعنی توسعه گردشگری به عنوان ابزاری برای بازسازی مجدد روستاها پس از فروپاشی شوروی تأکید شده است.

۳- دیدگاه سوم، گردشگری روستایی به عنوان ابزاری برای توسعه پایدار و حفاظت از منابع طبیعی مطرح است. این دیدگاه خواهان رشد بلندمدت گردشگری بدون اثرات مخرب بر زیست‌بوم‌های طبیعی است (رکن‌الدین افتخاری و قادری، ۱۳۸۱، صص ۳۲-۳۵). در واقع، رویکرد توسعه پایدار گردشگری^{۱۲}، تحولی از رویکردهای سنتی اقتصاد نئوکلاسیک در زمینه توسعه گردشگری به رویکرد کل‌گرا است که در این رویکرد نه تنها نیازهای بازار مورد توجه است؛ بلکه نیازها یا ضروریات‌های جامعه و محیط زیست طبیعی نیز مورد توجه و تأکید قرار می‌گیرد (رهنمایی، فرهودی، دیتمان و قدمی، ۱۳۸۷، ص. ۱۸).

امروزه گردشگران در جست‌وجوی کسب تجربه‌های جدید در فضاهای بکر هستند. از آن‌جا که فضاهای روستایی جذابیت‌های زیادی برای گردشگران عصر پسامدرن دارد، مورد توجه گسترده قرار گرفته است. بررسی‌ها نشان می‌دهد «فرهنگ» نقش متمایزی در فعالیت‌های گردشگری، به‌خصوص در نواحی روستایی بر عهده گرفته است. سنت‌ها، عادات و هویت محلی، منابعی هستند که گردشگران خواستار تجربه آن هستند (کاروالهو، لیما و کاستنهاز، ۲۰۱۴، ص. ۶۳۵). در این‌گونه گردشگری، فرهنگ سنتی پاگرفته از گذشته‌های دور در نواحی روستایی که هنوز دارای اصالت فرهنگی هستند، گردشگران بسیاری را به خود جذب می‌کند؛ به این معنا که برخی نویسندگان، فرهنگ را سنگ‌بنای توسعه گردشگری در نظر می‌گیرند (سیمبر، ۱۳۸۲، ص. ۲۰۰). فرهنگ به مجموعه شیوه زندگی اعضای یک جامعه اطلاق می‌شود که چگونگی لباس پوشیدن، رسم‌های ازدواج و زندگی خانوادگی، الگوهای کاری، مراسم مذهبی و سرگرمی‌های اوقات فراغت، همه را در بر می‌گیرد (گیدنز، ۱۳۸۲، صص. ۵۶-۵۵). گردشگری در این میان، یکی از شیوه‌های کنش متقابل فرهنگی است که به

همین‌طور عمق تجربه‌ای که کسب می‌کنند، انواع گردشگر فرهنگی را به شرح جدول (۶) معرفی می‌کنند:

جدول ۶- نوع‌شناسی گردشگری فرهنگی براساس مطالعه مک

کرچر و دوگراس

مأخذ: برگرفته از کمیسیون سفر اروپا، ۲۰۰۵، ص. ۴

نوع گردشگر فرهنگی	مختصری از مشخصات
گردشگر فرهنگی با هدف	مهم‌ترین هدف آن‌ها برای بازدید یک مقصد فرهنگی است. این گردشگر تجربه‌ای عمیق با جزئیات کامل به دست می‌آورد.
گردشگر فرهنگی و تفریحی	مهم‌ترین هدف آن‌ها فرهنگی است؛ ولی تجربه ایشان عمق و جزئیات کمی دارد.
گردشگر فرهنگی غیرمترقبه	این‌ها به دلایل فرهنگی سفر نکرده‌اند؛ اما به صورت اتفاقی در انتهای سفر با تجربه فرهنگی عمیقی مواجه می‌شوند.
گردشگر فرهنگی اتفاقی	انگیزه فرهنگی کمی برای سفر وجود دارد و تجربه نهایی جزئی حاصل می‌شود.
گردشگر فرهنگی کاملاً اتفاقی	این فرد با انگیزه فرهنگی سفر نمی‌کند؛ ولی با این همه در یک سری فعالیت‌ها شرکت جست و تجربه‌ای ضعیف خواهد داشت.

مطابق جدول (۵) تفاوت کلی بین هر یک از انواع گردشگر فرهنگی در میزان شرکت‌جستن فرد در گردشگری فرهنگی است. در سه گروه اول تقاضای فرهنگی سفر نقشی اساسی دارد؛ ولی در گروه چهارم و پنجم افراد صرفاً برحسب تصادف در این صنعت قرار می‌گیرند. مسلماً افراد گروه اول بیش از بقیه در این نوع گردشگری (فرهنگی) شریک هستند. از آن‌جا که یک گردشگر ممکن است به صورت کامل یا جزئی و یا اتفاقی در گردشگری فرهنگی یا فعالیت‌هایی با انگیزه‌های فرهنگی شرکت جوید، بسیار دشوار است که آماری از تعداد هر کدام از این گروه‌ها تهیه شود؛ به علاوه، تاکید این نکته لازم است که تعداد افرادی که هدفی صرفاً فرهنگی دارند، بسیار اندک است و بیش‌تر آن‌ها به صورت اتفاقی در تجربه‌ای فرهنگی شرکت می‌کنند (کاسیم اوقلو و آیدین، ۲۰۱۲، ص. ۲۰۷).

مقصود از گردش‌های فرهنگی، بحث درباره آن بخش از این صنعت است که به جذابیت‌های فرهنگی توجه خاصی می‌کند (وای گی، ۱۳۸۵، ص. ۱۷). در گردشگری فرهنگی عموماً دو محور مورد بررسی قرار می‌گیرد: محور اول گردشگری مرتبط با میراث فرهنگی یک مقصد، است و بیش‌تر در این دیدگاه بعد تاریخی یک جامعه مورد نظر است و محور دوم گردشگری

واسطه تفسیر تجربه‌های گردشگری از فرهنگ محل، کنشی متقابل را آشکار می‌سازد. گردشگری فرهنگی، ارتباط نزدیکی با گردشگری با علایق ویژه دارد؛ ولی حوزه آن وسیع‌تر است. امروزه این نوع از گردشگری شهرت بسیاری پیدا کرده و از سوی سیاست‌گذاران گردشگری با اقبال بالایی روبه‌رو شده است.

از آن‌جا که چشم‌اندازهای فرهنگی لایه‌های متعددی از سطوح آگاهی را در بر می‌گیرد، ارائه تعریف از گردشگری فرهنگی دشوار است. در این زمینه، تعاریف مختلفی ارائه شده است؛ از جمله: «هر نقل مکانی که افراد برای دیدن جاذبه‌های فرهنگی؛ مانند محوطه‌های تاریخی، وقایع هنری و فرهنگی، آثار هنری و نمایش‌ها، به جایی غیر از مکان زندگیشان انجام می‌دهند را گردشگری فرهنگی گویند» (اطلس گردشگری فرهنگی، ۲۰۰۵).

در گزارش ۲۰۰۵ کمیته سفر اروپا، از دو موضوع داخلی و خارجی حوزه گردشگری فرهنگی صحبت شده و بین آن‌ها تمایز قائل شده است:

- حوزه داخلی که شامل عناصر اولیه گردشگری فرهنگی می‌شود و آن را می‌توان به دو قسمت تقسیم کرد، گردشگری آثار تاریخی (آثار فرهنگی بازمانده از گذشته) و گردشگری هنری (مربوط به محصولات فرهنگی معاصر؛ مانند هنرهای بصری و نمایشی، آثار معماری، ادبیات و غیره).

- حوزه بیرونی شامل عناصر ثانویه گردشگری فرهنگی می‌شود که می‌توان آن‌ها را به دو قسمت تقسیم کرد، سبک زندگی (باورها، غذاها، سنت‌ها، فولکلور و غیره) و صنایع خلاق (طراحی مد، طراحی گرافیک و وب، فیلم، رسانه و سرگرمی، و غیره) (سازمان گردشگری جهانی و تجارت جهانی اروپا، ۲۰۰۵).

در بررسی مقوله گردشگری فرهنگی، باید مشخص شود که چه کسی یک گردشگر فرهنگی به حساب می‌آید. گردشگر فرهنگی برای بازیابی ملزومات محل زندگی خود سفر نمی‌کند؛ بلکه انگیزه او آشنایی با ارزش‌های اجتماعی و چشم‌اندازهای طبیعی در فرهنگ متفاوت مقصد است. به نظر می‌رسد علاوه بر ارزش‌های فرهنگی-اجتماعی که معمولاً ذکر می‌شود، باید نقش محیط طبیعی را نیز در ارتباط با گردشگری فرهنگی مورد توجه قرار داد. در این مطالعه، نوع‌شناسی مک کرچر و دوگراس مد نظر است. آن‌ها براساس این که چه قدر مسائل فرهنگی در تصمیم‌گیری برای سفر نقش داشته است و

وامی دارد و در واقع، تجربه کیفی میان گردشگر و محیط مورد بازدید قرار می‌گیرد (رامشت، عزتیان، محبوب فر و قمری، ۱۳۹۰، ص. ۳). جدول (۷) به معرفی مهم‌ترین انواع گردشگری فرهنگی با رویکردی موضوعی می‌پردازد.

فرهنگی، موضوع زمان حال و فرهنگ جاری یک مقصد را مد نظر قرار می‌دهد. در حقیقت، گردشگری فرهنگی نوعی از گردشگری است که گردشگر را به فراگیری، آموزش، کنکاش و کسب تجربه درباره فرهنگ حال و گذشته جامعه مقصد و مقایسه آن با داشته‌ها و انگیزه‌های جامعه خود و دیگران

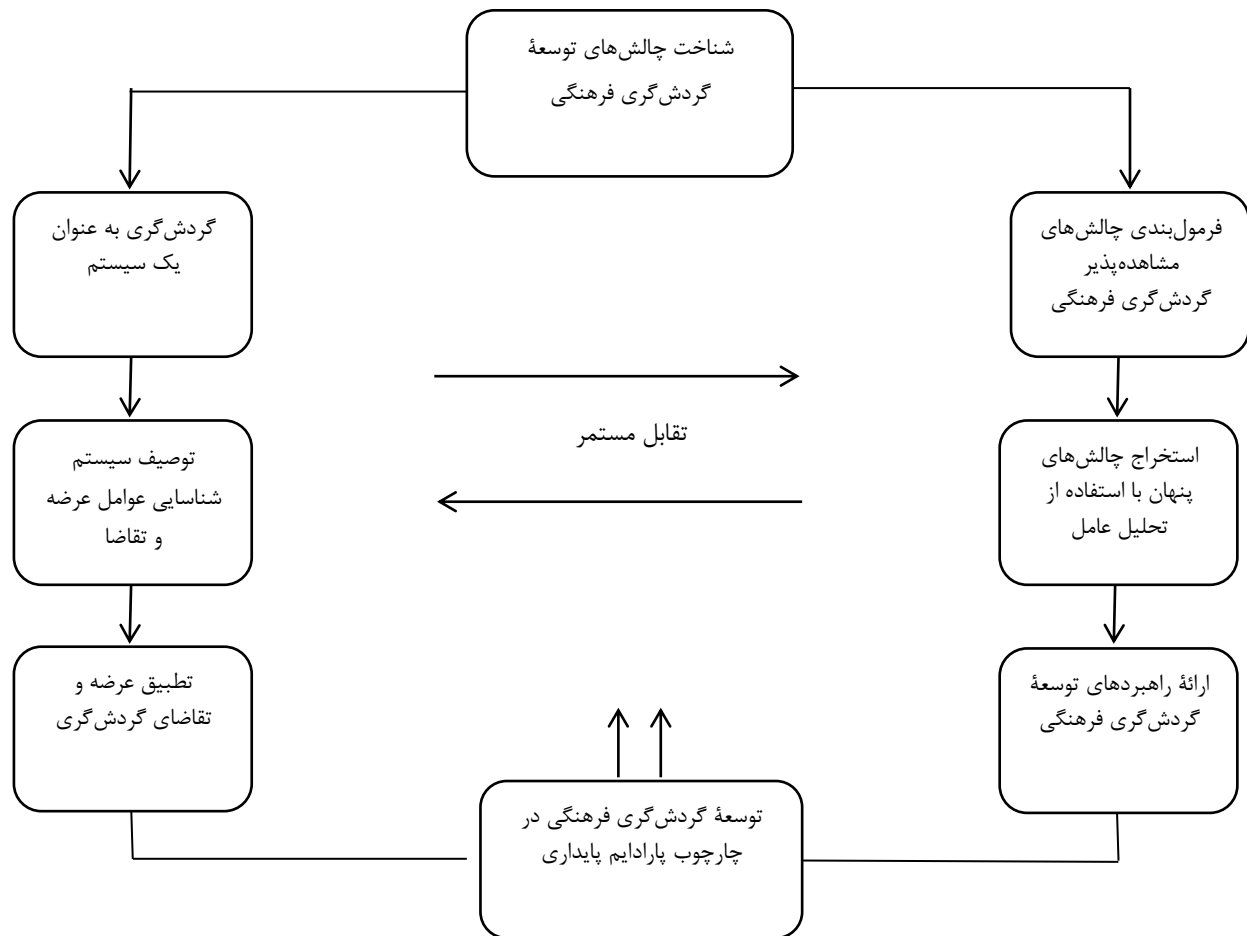
جدول ۷- طبقه‌بندی انواع گردشگری فرهنگی

مأخذ: برگرفته از کسیماکل و آیدین، ۲۰۱۲، صص. ۲۱۰-۲۰۹

انواع گردشگری فرهنگی	محصولات یا فعالیت‌های گردشگری
گردشگری تاریخی	- تاریخ فرهنگی و طبیعی (وابستگی زیادی به اکوتوریسم و طبیعت دارد) - اشیا (بنیه تاریخی، محوطه‌های معماری، محوطه‌های تاریخ جهان، آثار یادبود ملی و تاریخی) - غیراشیا (ادبیات، هنر، فولکلور) - محوطه‌های فرهنگی تاریخی (موزه‌ها و کلکسیون‌ها، کتاب‌خانه‌ها، تئاترها، مکان رویدادها، یادبودهای مربوط به اشخاص تاریخی)
ریشه‌های فرهنگی	- گستره وسیعی از موضوعات و انواع (روحی، صنعتی، هنری، غذایی، معماری، زبان، بومی، اقلیت‌ها)
سنت‌ها و گردشگری قومی	- سنت‌های مربوط به فرهنگ‌های محلی - تنوع قومیتی
گردشگری رویدادها و جشنواره‌ها	- رویدادها و جشنواره‌های فرهنگی (رویدادها و جشنواره‌های موسیقی (کلاسیک و لایت یا پاپ)، رویدادها و جشنواره‌های هنرهای زیبا)
گردشگری دینی، زوار	- بازدید از محوطه‌های دینی و مکان‌هایی با انگیزه‌های دینی - بازدید از محوطه‌ها و مکان‌های دینی بدون انگیزه‌های مذهبی (با انگیزه دیدن معماری یا اهمیت فرهنگی منطقه) - مسیرهای زوار
فرهنگ خلاق، گردشگری خلاق	- فعالیت‌های سنتی فرهنگی و هنری (هنرهای نمایشی، هنرهای بصری، تاریخ و ادبیات فرهنگی) - همچنین، صنایع فرهنگی (آثار چاپی، رسانه، مطبوعات، سینما، محصولات سمعی و بصری و فونوگرافیک، صنایع دستی، گردشگری فرهنگی مربوط به طراحی‌ها)

و ارتباط متقابل با یک‌دیگر قرار داشته و سیستم گردشگری یک مکان را تشکیل می‌دهند. وی تأکید خاصی بر روی عناصر عرضه در سیستم گردشگری یک مکان دارد و موفقیت و پویایی گردشگری در یک مکان را در سایه تعامل، هم‌کاری، ارتباط متقابل، کارایی و موفقیت عناصر متعدد و پیچیده بخش عرضه همانند جاذبه‌ها، مراکز اقامتی، حمل‌ونقل، اطلاعات و تبلیغات می‌داند (قاسمی، ۱۳۹۱ به نقل از گان، ۲۰۰۲، صص. ۳۴-۳۵).

نگرش سیستمی به گردشگری، توسط بعضی از اندیشمندان این علم در دهه ۱۹۹۰ به بعد مطرح شده است. آن‌ها اجزای متفاوت گردشگری را به صورت کلیت به هم پیوسته می‌دانند؛ به عنوان نمونه، گان در سال ۱۹۹۴ این‌گونه از این عنوان دفاع کرد که گردشگری را باید به عنوان یک سیستم تعبیر کرد و همچنین، اضافه کرد که تمام بخش‌های گردشگری به یک‌دیگر مربوط هستند. گان، سیستم گردشگری را مبتنی بر دو بخش عرضه و تقاضا می‌داند؛ در بخش تقاضا، جمعیت علاقه‌مند و متمکن به انجام سفر و گردش (اعم از بازارهای داخلی و بین‌المللی) قرار گرفته و در بخش عرضه، بر روی عناصر و بخش‌های اصلی؛ هم‌چون جاذبه‌ها، حمل‌ونقل، خدمات، اطلاعات و تبلیغات تأکید دارد. هر یک از این عناصر در تعامل

شکل ۲- مدل مفهومی تحقیق

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۴

عبارتی دیگر، مقدار آماره KMO باید بالاتر از ۰/۵۰ باشد و هرچه بیشتر باشد، بهتر است. همچنین، معنی‌داری متغیرها برای تحلیل عاملی از طریق آزمون بارتلت صورت می‌گیرد. معنی‌دار بودن این آزمون حداقل شرط برای انجام تحلیل عاملی است (سرمد، بازرگان و حجازی، ۱۳۷۸، ص. ۲۷۱). با توجه به نتایج آماره KMO، کفایت مدل در حد متعادلی مورد تأیید است (KMO برابر با ۰,۷۳). همچنین، نتایج آزمون کرویت بارتلت نیز این مسئله را تأیید می‌کند ($\text{Sig} \leq 0,05$). شایان ذکر است که در این تحلیل برای استخراج مؤلفه‌ها از روش تحلیل مؤلفه‌های اصلی و برای دوران عامل‌ها از دوران واریماکس استفاده شد.

۴. یافته‌های تحقیق

۴.۱. انتخاب متغیرها برای تحلیل عاملی

در مرحله انتخاب متغیرها با تشکیل ماتریس هم‌بستگی، متغیرهایی که با هیچ‌یک از متغیرهای دیگر هم‌بستگی ندارند، حذف می‌شوند. یکی از راه‌های وجود هم‌بستگی بین متغیرها، مقدار آماره KMO است که دامنه آن از ۰ تا ۱ در نوسان است، چنانچه مقدار این آماره بیش از ۰/۷۰ باشد، هم‌بستگی‌های موجود برای تحلیل عاملی مناسب هستند (غیاثوند، ۱۳۸۷، ص. ۲۲۹).

اگر مقدار عاملی آن بین ۰/۵۰ تا ۰/۶۹ باشد، باید دقت زیادی به خرج داد و مقادیر کمتر از ۰/۵۰ به آن معناست که تحلیل عاملی برای آن مجموعه از متغیرها مناسب نیست؛ به

جدول ۸- نتایج آماره کبیرمایر و آزمون بارتلت

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۴

.734	Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.	
449.422	Approx. Chi-Square	
69	Df	Bartlett's Test of Sphericity
.000	Sig.	

۳.۴. ضرایب اشتراک تحلیل عامل

دستی و خارج شدن کنترل آن از افراد بومی و گسترش به دست تولیدکنندگان غیربومی نسبت به سایر عوامل استخراج شده بیش تر است. این عامل ۰,۷۸ درصد واریانس را تبیین می‌کنند. ستون Initial تمامی اشتراکات قبل از استخراج را گزارش می‌کند، پس تمام آن‌ها یک می‌باشد.

در جدول (۹) اشتراک اولیه قبل از استخراج و بعد از استخراج بیان شده است. در ستون استخراج شده‌ها، هرچه مقادیر اشتراک استخراجی بزرگ‌تر باشد، متغیرها بهتر نشان داده می‌شود. همان‌گونه که ملاحظه می‌شود مقدار اشتراک درصدی واریانس «گرایش به تولید انبوه صنایع

جدول ۹- ضریب اشتراک تحلیل عامل

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۴

Extraction	Initial	عامل	Extraction	Initial	عامل
.۷۵۰	۱	Q10	.۶۳۶	۱	Q1
.۶۴۳	۱	Q11	.۶۵۱	۱	Q2
.۷۲۲	۱	Q12	.۷۶۸	۱	Q3
.۵۸۶	۱	Q13	.۷۴۷	۱	Q4
.۵۷۰	۱	Q14	.۶۳۷	۱	Q5
.۷۵۱	۱	Q15	.۸۳۰	۱	Q6
.۷۸۷	۱	Q16	.۶۸۲	۱	Q7
.۶۶۴	۱	Q17	.۶۴۵	۱	Q8
.۶۱۱	۱	Q18	.۷۴۰	۱	Q9

Extraction Method: Principal Component Analysis.

تجمعی بلوک اول مشاهده می‌شود که عوامل اول تا پنجم روی هم‌رفته، ۶۹ درصد واریانس مجموعه ۱۸ متغیر را تبیین می‌کند که درصد مورد قبول و بالایی به شمار می‌آید. در بلوک دوم بلوک مجموع ضرایب عامل دوران نیافته، واریانس تبیین شده، عامل‌هایی ارائه شده است که مقادیر ویژه آن‌ها بزرگ‌تر از عدد یک می‌باشد. بلوک سوم نیز به عامل دوران مربوط می‌شود. این بلوک، بلوک مجموعه مقادیر عامل‌های استخراج شده بعد از چرخش را نشان می‌دهد.

جدول ۱۰- عامل‌های استخراج شده، مقادیر ویژه و درصد تبیین واریانس آن‌ها از مجموعه شاخص‌ها

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۴

عوامل	مقادیر ویژه اولیه			مجموع مجذورات با عاملی قبل از دوران			مجموع مجذورات بار عاملی بعد از دوران		
	جمع کل	درصد واریانس	درصد تجمعی واریانس	جمع کل	درصد واریانس	درصد تجمعی واریانس	جمع کل	درصد واریانس	درصد تجمعی واریانس
۱	۶,۴۶	۳۵,۹۰	۳۵,۹۰	۶,۴۶	۳۵,۹۰	۳۵,۹۰	۳,۰۲	۱۶,۷۸	۱۶,۷۸
۲	۱,۹۶	۱۰,۹۰	۴۶,۸۱	۱,۹۶	۱۰,۹۰	۴۶,۸۱	۲,۷۴	۱۵,۲۲	۳۲,۰۱
۳	۱,۶۱	۸,۹۷	۵۵,۷۹	۱,۶۱	۸,۹۷	۵۵,۷۹	۲,۷۰	۱۵,۰۴	۴۷,۰۵
۴	۱,۲۴	۶,۸۹	۶۲,۶۸	۱,۲۴	۶,۸۹	۶۲,۶۸	۲,۰۵	۱۱,۴۲	۵۸,۴۷
۵	۱,۱۳	۶,۳۱	۶۹,۰۰	۱,۱۳	۶,۳۱	۶۹,۰۰	۱,۸۹	۱۰,۵۲	۶۹,۰۰

Extraction Method: Principal Component Analysis.

همان‌گونه که ملاحظه می‌شود به تعداد مؤلفه‌ها یا عوامل در بلوک اول مقدار ویژه و درصد واریانس و درصد واریانس تراکمی مشخص می‌شود. اگرچه همه این عوامل مقادیر ویژه بزرگ‌تر از واحد دارند؛ ولی اهمیت و نقش عامل اول با درصد تبیین ۳۵,۹ درصد بیش از سه برابر عامل بعدی است. از آن‌جا که عامل اول با مقدار ویژه ۶,۴۶ به‌تنهایی ۳۵,۹ درصد واریانس را توضیح می‌دهد. بنابراین، به عنوان مهم‌ترین عامل معرفی می‌شود.

مؤلفه‌ها برای نگهداری در مسیر تحلیل استفاده می‌شود. در حالت کلی، عواملی که می‌خواهیم نگاه‌داشته شوند، در شیب تند نمودار هستند و بقیه که در شیب کم نمودار هستند، سهم کم‌تری در مسیر تحلیل دارند و می‌توانند خارج شوند. همان‌گونه که ملاحظه می‌شود، مقدار واریانس توجیه‌شده (مقدار ویژه) با استخراج عامل‌های بعد از عامل پنجم، به‌سرعت افت می‌کند. مقادیر ویژه عامل‌های اول تا پنجم، بیش‌تر از یک است و به همین دلیل، در خروجی باقی مانده‌اند.

۴.۴. Screen Plot در تحلیل عامل

۴.۵. نام‌گذاری عامل‌ها

این نمودار، مقادیر ویژه مؤلفه‌ها یا عوامل اولیه را نشان می‌دهد. از این نمودار برای نگهداری بهترین تعداد عوامل یا

متغیرهای بارگذاری شده در عامل‌های پنج‌گانه این تحقیق را می‌توان به شرح جدول (۱۱) تحلیل کرد.

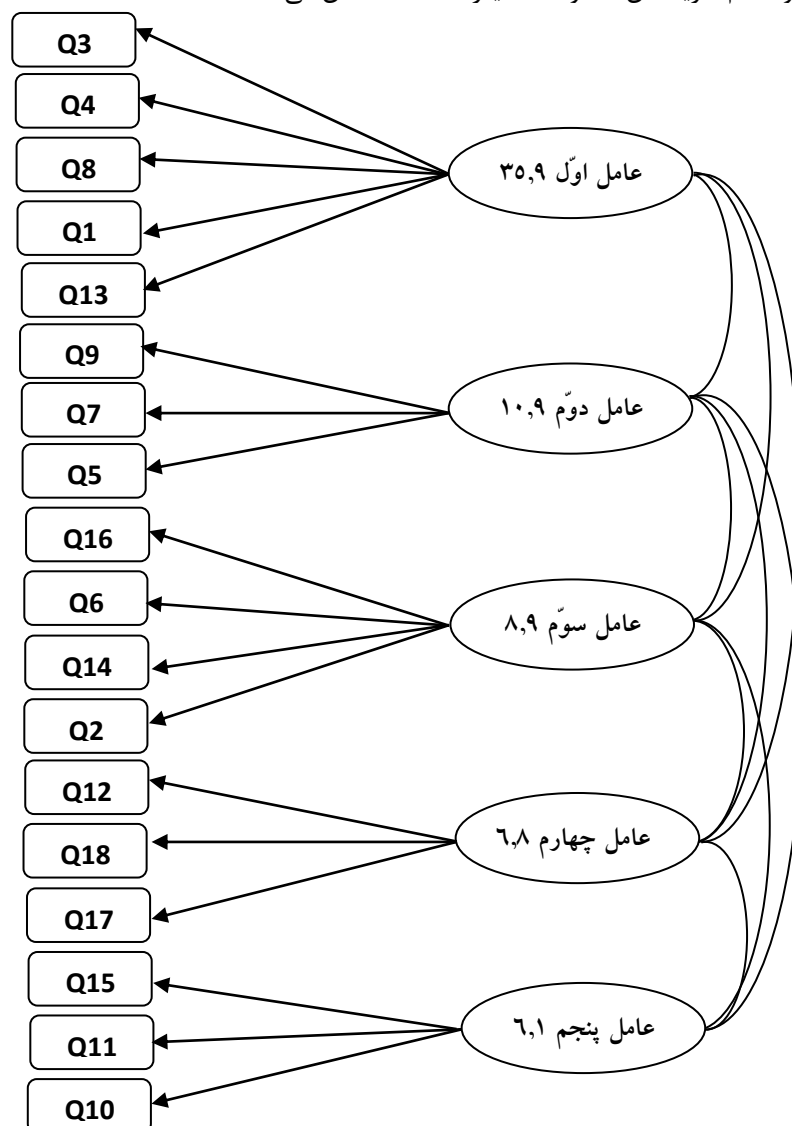
جدول ۱۱- متغیرهای بارگذاری شده در عوامل پنج‌گانه

مأخذ: استخراج‌شده از پرسش‌نامه تحقیق، ۱۳۹۴

ردیف	متغیر	هم‌بستگی	شماره عامل/مقدار ویژه / درصد واریانس تبیین‌شده
Q3	ضعف بازاریابی و تبلیغات در زمینه گردشگری فرهنگی و عدم معرفی جاذبه‌های گردشگری فرهنگی	۰/۸۲۴	عامل اول: چالش‌های مدیریتی مقدار ویژه: ۶,۴۶ درصد واریانس: ۳۵,۹
Q4	فقدان نیروی کارآمد متخصص و باتجربه در زمینه گردشگری فرهنگی در شهرستان بینالود	۰/۸۱۳	
Q8	در تملک مالک خصوصی بودن تعدادی از بناهای تاریخی شهرستان و عدم خرید آن‌ها توسط میراث فرهنگی و تبدیل آن به یک کاربری تفریحی سنتی در شهرستان	۰/۶۶۹	
Q1	محوریت گردشگری اکوتوریستی در شهرستان و کم‌رنگ‌بودن گردشگری فرهنگی در سند توسعه گردشگری شهرستان	۰/۵۳۰	
Q13	در معرض تهدید بودن جاذبه‌های تاریخی به دلیل ساخت‌وسازهای جانبی توسط ساکنان و عدم رعایت حریم ابنیه	۰/۴۸۹	
Q9	استقبال پایین گردشگران از جاذبه‌های فرهنگی شهرستان و تعداد کم گردشگران فرهنگی شهرستان	۰/۸۱۲	عامل دوم: چالش‌های برنامه‌ریزی مقدار ویژه: ۱,۹۶ درصد واریانس: ۱۰,۹
Q7	تخریب تعدادی از آثار تاریخی منطقه به دلیل نداشتن مسوول	۰/۷۱۹	
Q5	دسترسی نامناسب به تعدادی از روستاهای دارای جاذبه گردشگری فرهنگی (کیفیت پایین راه)	۰/۶۵۱	
Q16	گرایش به تولید انبوه صنایع دستی و خارج‌شدن کنترل آن از افراد بومی و گسترش به دست تولیدکنندگان غیربومی	۰/۸۲۸	عامل سوم: چالش‌های نظارتی مقدار ویژه: ۱,۶۱ درصد واریانس: ۸,۹
Q6	عدم توازن‌های فرهنگی بین جامعه میزبان و میهمان و الگوپردازی جوانان از نگرش و رفتارها و الگوی زندگی گردشگران	۰/۸۲۷	
Q14	تغییرات فرهنگی و کم‌رنگ‌شدن سنت‌ها و فرهنگ محلی در اثر آمیختگی فرهنگی با گردشگران	۰/۷۴۶	
Q2	کمبود امکانات گردشگری و تأسیسات اقامتی در روستاهای دارای جاذبه گردشگری فرهنگی	۰/۶۲۴	
Q12	پراکندگی نامتناسب گردشگران در طول سال و تمرکز گردشگران در ایام خاصی از سال	۰/۸۱۲	عامل چهارم: چالش‌های فراساختاری مقدار ویژه: ۱,۲۴ درصد واریانس: ۶,۸
Q18	تخریب بافت سنتی و بناهای قدیمی و تاریخی روستایی به دلیل افزایش ساخت‌وسازهای غیرمجاز	۰/۷۳۴	
Q17	در معرض تغییر کاربری قرارگرفتن قلعه‌های تاریخی در تعدادی از روستاهای منطقه	۰/۵۴۶	
Q15	ضعف قوانین و مقررات در زمینه سرمایه‌گذاری و عدم شفافیت مقررات مربوط به جذب سرمایه در زمینه گردشگری فرهنگی	۰/۸۱۱	عامل پنجم: چالش‌های قانونی مقدار ویژه: ۱,۱۳ درصد واریانس: ۶,۱
Q11	وجود امکانات، خدمات و تسهیلات بیش‌تر در نواحی دارای جاذبه گردشگری اکوتوریستی در مقایسه با جاذبه‌های فرهنگی	۰/۶۳۷	
Q10	ماندگاری پایین گردشگر در روستاهای دارای جاذبه گردشگری فرهنگی	۰/۵۲۹	

فرهنگی و تبدیل آن به یک کاربری تفریحی سنتی» با ضریب ۰,۶۶، «محوریت گردشگری اکوتوریستی در شهرستان و کم‌رنگ‌بودن گردشگری فرهنگی در سنده توسعه گردشگری شهرستان» با ضریب ۰,۵۳، «در معرض تهدید بودن جاذبه‌های تاریخی به دلیل ساخت‌وسازهای جانبی توسط ساکنان و عدم رعایت حریم ابنیه» با ضریب ۰,۴۸، به عنوان اولین عامل می‌باشند که ۳۵,۹ درصد از واریانس را تبیین می‌کند و عمده‌ترین چالش‌های گردشگری فرهنگی در نواحی روستایی را نشان می‌دهد.

هر چه قدر مقدار قدر مطلق بارهای عاملی ۵ عامل باقی‌مانده پس از چرخش، بیش‌تر بوده و به یک نزدیک‌تر باشد، عامل مربوطه نقش بیش‌تری در کل تغییرات (واریانس) دارد؛ به طوری که در عامل اول «ضعف بازاریابی و تبلیغات در زمینه گردشگری فرهنگی و عدم معرفی جاذبه‌های گردشگری فرهنگی» با ضریب ۰,۸۲، «فقدان نیروی کارآمد متخصص و باتجربه در زمینه گردشگری فرهنگی در شهرستان بینالود» با ضریب ۰,۸۱، «در تملک مالک خصوصی بودن تعدادی از بناهای تاریخی شهرستان و عدم خرید آن‌ها توسط میراث

شکل ۳- الگوی عامل مشترک در تحلیل عوامل چالش‌های پیش روی توسعه گردشگری فرهنگی

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۴

برنامه‌ریزی با ۱۰,۹ درصد، چالش‌های نظارتی با ۸,۹ درصد و چالش‌های فراساختاری با ۶,۸ درصد و چالش‌های قانونی با ۶,۱ درصد واریانس تبیین شده قرار دارد (جدول ۱۲).

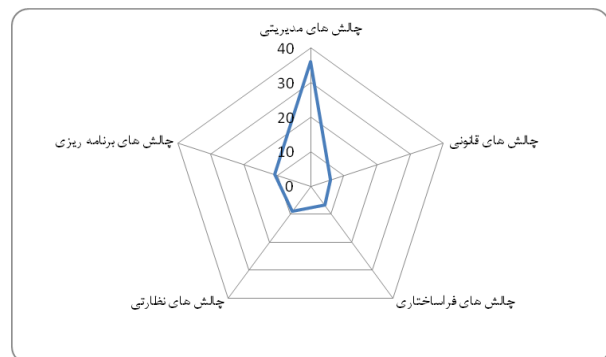
در مجموع، مهم‌ترین چالش توسعه گردشگری فرهنگی در نواحی روستایی شهرستان بینالود، چالش‌های مدیریتی با ۳۵,۹ درصد واریانس تبیین شده است. پس از آن، چالش‌های

۵. بحث و نتیجه‌گیری

امروزه بازدید از منابع فرهنگی، یکی از بزرگ‌ترین، فراگیرترین و روبه‌رشدترین بخش‌های صنعت گردشگری عصر حاضر است. بررسی‌ها نشان می‌دهد الگوی مطلوب برای توسعه گردشگری در ایران با توجه به زمینه‌های فرهنگی و حجم بالای گردشگر فرهنگی در دنیا گردشگری فرهنگی است. با توجه به وجود منابع فرهنگی متنوع در نواحی روستایی، بررسی چالش‌های گردشگری فرهنگی در نواحی روستایی از اهمیت زیادی برخوردار است. در این بررسی به کمک روش تحلیل عاملی که روشی چندمتغیره است به تفسیر روابط میان ۱۸ چالش شناسایی شده و ترکیب بهینه آن‌ها در قالب ۵ عامل معنادار پرداخته شد. نتایج تحقیق نشان داد که چالش‌های گردشگری فرهنگی نواحی روستایی را می‌توان در ۵ عامل کلی قرار داد که ۶۹ درصد واریانس را تبیین می‌کند که درصد مورد قبول و بالایی به شمار می‌آید. مهم‌ترین چالش شناسایی شده در این تحقیق، چالش‌های مدیریتی با ۳۶ درصد واریانس تبیین شده است. در چالش‌های مدیریتی «ضعف بازاریابی و تبلیغات در زمینه گردشگری فرهنگی و عدم معرفی جاذبه‌های گردشگری فرهنگی» با ضریب هم‌بستگی ۰,۸۲ در اولویت اول قرار دارد. در چالش‌های برنامه‌ریزی «استقبال پایین گردشگران از جاذبه‌های فرهنگی شهرستان و تعداد کم گردشگران فرهنگی شهرستان» با ضریب هم‌بستگی ۰,۸۱، در چالش‌های نظارتی «گرایش به تولید انبوه صنایع دستی و خارج شدن کنترل آن از دست افراد بومی و گسترش به دست تولیدکنندگان غیربومی» با ضریب هم‌بستگی ۰,۸۲ در چالش‌های فراساختاری «پراکندگی نامتناسب گردشگران در طول سال و تمرکز گردشگران در ایام خاصی از سال» با ضریب هم‌بستگی ۰,۸۱ و در چالش‌های قانونی «ضعف قوانین و مقررات در زمینه سرمایه‌گذاری و عدم شفافیت مقررات مربوط به جذب سرمایه در زمینه گردشگری فرهنگی» با ضریب هم‌بستگی ۰,۸۱ در اولویت اول قرار دارد. با توجه به شناسایی چالش‌های عمده توسعه گردشگری فرهنگی، امکان برنامه‌ریزی به منظور رفع چالش‌های موجود و فراهم کردن بستر مناسب برای توسعه گردشگری فرهنگی میسر خواهد بود. در این زمینه، تدوین برنامه جامع و بلندمدت گردشگری فرهنگی برای شهرستان بینالود ضروری است. نتیجه تحقیق با مطالعه مک کارتی (۲۰۰۷) که بر نقش مدیریت و سیاست‌های دولت در توسعه گردشگری فرهنگی تأکید می‌کند، هم‌سو می‌باشد.

جدول ۱۲- چالش‌های شناسایی شده در زمینه توسعه گردشگری فرهنگی در نواحی روستایی شهرستان بینالود
مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۴

چالش‌های عمده شناسایی شده در تحلیل عاملی	مقدار ویژه	درصد واریانس	درصد تجمعی
چالش‌های مدیریتی	۶,۴۸	۳۵,۹	۵۲,۳
چالش‌های برنامه‌ریزی	۱,۹۶	۱۰,۹	۱۵,۹
چالش‌های نظارتی	۱,۶۱	۸,۹	۱۳
چالش‌های فراساختاری	۱,۲۴	۶,۸	۹,۹
چالش‌های قانونی	۱,۱۳	۶,۱	۸,۹
جمع	-	۶۸,۶	۱۰۰

شکل ۴- درصد واریانس چالش‌های شناسایی شده در زمینه توسعه گردشگری فرهنگی در نواحی روستایی شهرستان بینالود
مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۴

هدف تحلیل عاملی، تشخیص عامل‌های مشاهده‌ناپذیر برپایه مجموعه‌ای از متغیرهای مشاهده‌پذیر است. در این بررسی از ترکیب خطی ۱۸ متغیر مشاهده‌پذیر، ۵ عامل اصلی مشاهده‌ناپذیر شناسایی شد. همان‌گونه که در شکل (۵) مشاهده می‌شود «چالش‌های مدیریتی» عمده‌ترین چالش شناسایی شده در زمینه توسعه گردشگری فرهنگی در شهرستان بینالود است، این عامل که به تنهایی ۳۶ درصد واریانس را تبیین می‌کند، توسط پنج متغیر مشاهده‌پذیر با ضریب هم‌بستگی بالا شناسایی شده است. ضعف بازاریابی و تبلیغات در زمینه گردشگری فرهنگی، محوریت گردشگری اکوتوریستی در شهرستان و کم‌رنگ بودن گردشگری فرهنگی در سند توسعه گردشگری شهرستان، در معرض تهدید بودن جاذبه‌های تاریخی به دلیل ساخت‌وساز و غیره؛ از جمله مسائل و چالش‌هایی است که ذیل چتر عامل بزرگ‌تر و زیربنایی‌تر عنوان چالش‌های مدیریتی قرار می‌گیرند.

- تربیت نیروی متخصص بومی در زمینه گردشگری فرهنگی در مراکز آموزش عالی و مراکز فنی و حرفه‌ای شهرستان و بسترسازی جهت توسعه پژوهش در زمینه گردشگری فرهنگی در سطح شهرستان
- تعریف محورهای مستعد گردشگری فرهنگی در سطح شهرستان
- توسعه و تنوع‌بخشی جاذبه‌ها و فضاهای گردشگری فرهنگی

یادداشت‌ها

1. Carvalho, Lima & Kastenzholz,
2. McCarthy
3. Okumusa, Avcib, Kilic & Wallsd
4. Yinga & Zhub
5. MacDonalda & Jolliffeb
6. Bachleitnera & Zins
7. Richardsa & Van der Ark
8. Nkwanyan
9. Condeso
10. Pre Test
11. Exploratory Factor Analysis
12. Data Reduction
13. McKercher & Du Cros
14. Sustainable Tourism Development
15. Kasimoglu & Aydin

- با توجه به این که ۵۲,۳ درصد چالش‌های شناسایی شده در زمینه توسعه گردشگری فرهنگی شهرستان مربوط به «چالش‌های مدیریتی» می‌باشد، پیشنهادهاى تحقیق در راستای رفع چالش‌های مدیریتی به شرح ذیل ارائه می‌شود:
- تشکیل هیأت علمی / کارگروه تخصصی راهبردی گردشگری فرهنگی مرتب از متخصصان بومی منطقه جهت تدوین برنامه راهبردی گردشگری فرهنگی در شهرستان
  - تشکیل هیأت اجرایی مرتب از نمایندگان دستگاه‌های اجرایی مرتبط برای پشتیبانی فعالیت‌های اجرایی در زمینه گردشگری فرهنگی در شهرستان و برگزاری نشست‌های مشورتی جهت بهبود ساختار گردشگری فرهنگی
  - ایجاد بانک اطلاعاتی جاذبه‌های فرهنگی / اجتماعی / تاریخی گردشگری شهرستان
  - تدوین برنامه بازسازی و به‌سازی بناها و آثار فرهنگی / تاریخی پراکنده در نواحی روستایی و استفاده از نیروی متخصص در این زمینه
  - تسریع در ثبت کلیه آثار فرهنگی بارزش شهرستان در فهرست آثار ملی
  - تبدیل جاذبه‌های تاریخی مستعد به فضاهای فرهنگی - تفریحی از جمله کتاب‌خانه و نگارخانه غیره.

کتابنامه

1. Bachleitner, R., & Zins, A. H. (1999). Cultural tourism in rural communities: The residents' perspective. *Journal of business research*, 44(3), 199-209.
2. Brokensha, P., & Guldborg, H. (1992). *Cultural tourism in Australia*. Australia: Australian Government Publishing Service (AGPS).
3. Carvalho, M. S., Lima, J., & Kastenzholz, E. (2014). Cultural creativity-that opportunity for rural destinations?. In *PASOS: Revista de Turismo y Patrimonio Cultural*, 12(3), 635-648.
4. Condeso, F. (2011). Rural development, cultural heritage and tourism. *Cuadernos de desarrollo rural*, 8(66), 197-222.
5. Consulting Engineers Urban Fabric. (1381/2002). *Tourism plan in Torghabeh and Shandiz*. Mashad: Cultural Heritage & Tourism Organization of Khorasan Razavi. [In Persian]
6. Cultural Heritage Organization of Tourism and Crafts of Khorasan Razavi Province. (1393/2014). *Tourist attractions, cultural (religious heritage) rural areas Binaloud County*. Mashhad: Department of Statistics and Information. [In Persian]
7. Gartner, W. C. (2004). Rural tourism development in the USA. *The International Journal of Tourism Research*, 6(3), 151-164.
8. Ghasemi, A. (1388/2009). *Physical planning in rural tourism Areas*. Tehran: Islamic Revolution Housing Foundation press. [In Persian]
9. Ghasemi, M. (1390/2011). Tourism as a System (Case Study: Mashhad). *Journal of Geography and Regional Development*, 9(17), 1-35. [In Persian]
10. Ghasvand, A. (1387/2008). *The use of statistics and SPSS in data analysis* (1st ed.). Tehran: Louyeh press. [In Persian]
11. Gidnez, A. (1382/2003). *Sociology*. (M. Saboori, Trans.). Tehran: Ney press. [In Persian]
12. Gunn, C. A. (1988). *Tourism planning* (2nd ed.). Psychology Press.

13. Jomepoor, M., & Ahmadi, S. (1390/2011). The effect of tourism on rural livelihoods (Case study: The village of Yarghan, Savojbolagh County). *Rural Research*, 2(1), 33-62. [In Persian]
14. Kasimoğlu, M., & Aydin, H. (2012). *Strategies for tourism industry—micro and macro perspectives*. In Tech Pre Press.
15. MacDonald, R., & Jolliffe, L. (2003). Cultural rural tourism: Evidence from Canada. *Annals of Tourism Research*, 30(2), 307-322.
16. Mazloom, Z., Mikaeil Tabrizi, A., & Salman Mahini, A. (1393/2014). Enhancing the impacts of development assessment with theory of Dempster-Shafer (Case Study: Binaloud County, Khorasan Razavi). *Quarterly Ecology*, 40(3), 621-630. [In Persian]
17. McCarthy, B. (2012). From fishing and factories to cultural tourism: The role of social entrepreneurs in the construction of a new institutional field. *Entrepreneurship & Regional Development*, 24(3-4), 259-282.
18. McKercher, B., Cros, H. D., & McKercher, R. B. (2002). *Cultural tourism: the partnership between tourism and cultural heritage management*. Haworth Hospitality Press.
19. Nkwanyana, M. S. (2012). *The potential of cultural heritage tourism as a driver of rural development in the Zululand district municipality* (Unpublished doctoral dissertation). University of Zululand, South Africa.
20. Okumus, F., Avci, U., Kilic, I., & Walls, A. R. (2012). Cultural tourism in Turkey: A missed opportunity. *Journal of Hospitality Marketing & Management*, 21(6), 638-658.
21. Organization Mondiale du tourisme, & union internationale des organismes officiels de tourisme. (2005). *City tourism & culture: The European experience*. World Tourism Organization.
22. Papoli-e-Yazdi, M. H., & Saghayi, M. (1390/2011). *Tourism: Essence and concepts*. Tehran: SAMT Press. [In Persian]
23. Poorahmad, A., Hosseini, A., Orooji, H., & Alizadeh, M. (1392/2013). The priority of measuring the strategies for development of cultural tourism in Alamut Qazvin. *Human Geography Research*, 45(3), 1-17. [In Persian]
24. Pourtaheri, M., Rokneddin-e-Eftekhari, A., & Nikbakht, M. (1390/2011). The effect of cultural changes on the pattern of rural housing (Case study: The central rural of Binaloud County). *Journal of Geographical Space*, 11(35), 115-134. [In Persian]
25. Rahnamaei, M., Farhoodi, R., Andrians, D., & Ghadami, M. (1387/2008). Study of tolerance capacity of Tourism target with emphasis on host community (Case Study: Kelardasht city). *Journal of Human Geography Research*, 40(66), 17-33. [In Persian]
26. Ramesht, M. H., Ezzatian, V., Mahboobfar, M., & Ghamari, H. (1390/2011). The role of cultural tourism in sustainable development of Iran. *Proceeding of the 1st Tourism and Sustainable Development Conference*, Islamic Azad university, Hamadan, Iran. [In Persian]
27. Richards, G. (2007). Cultural Tourism: Global and local perspectives. *Routledge*, 347
28. Richards, G., & Queirós, C. (2005). *ATLAS cultural tourism research project 2004: Survey report*. Atlas Press.
29. Richards, G., & van der Ark, L. A. (2013). Dimensions of cultural consumption among tourists: Multiple correspondence analysis. *Tourism Management*, 37(1), 71-76.
30. Rokneddin-e-Eftekhari, A., & Ghaderi, A. (1381/2002). The role of rural tourism in rural development: Analysis of theoretical frameworks. *Journal of Modarres Human Sciences*, 6(2), 22-40. [In Persian]
31. Rokneddin-e-Eftekhari, A., & Mahdavi, D. (1389/2010). The process of localization of indicators of sustainable development of rural tourism in Iran. *Journal of Rural Researches*, 1(4), 1-41. [In Persian]
32. Sarmad, Z., Bazargan, A., & Hejazi, A. (1378/1999). *Research Methods in behavioral sciences* (2nd ed.). Tehran: Ahah press. [In Persian]
33. Sharpley, R. (2000). Tourism and sustainable development: Exploring the theoretical divide. *Journal of Sustainable tourism*, 8(1), 1-19.
34. Shen, F., Hughey, K. F., & Simmons, D. G. (2008). Connecting the sustainable livelihoods approach and tourism: A review of the literature. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 15(1), 19-31.

35. Simber, R. (1382/2003). Tourism and cultural heritage. *Articles of studying policies and plans Conference tourism development in Islamic Republic of Iran*, University of Allameh Tabatabaei and Tourism Organization, Tehran, Iran. [In Persian]
36. Smith, M. K. (2009). *Issues in cultural tourism studies*. Routledge.
37. Statistical Center of Iran. (1390/2011). *Certificates of Khorasan Razavi villages*. Tehran: Iran Statistics Center. [In Persian]
38. Stebbins, R. A. (1996). Cultural tourism as serious leisure. *Annals of tourism research*, 23(4), 948-950.
39. Timothy, D. J. (2011). *Cultural heritage and tourism*. Channel View Publications.
40. Vay Gee, Ch. (1385/2006). *Tourism in comprehensive perspective*. (A. Parsaeian., & M. A'rabi, Trans.). Tehran: center of cultural researches press. [In Persian]
41. World Tourism Organization (UNWTO). Retrieved 27 September 2016 from <http://www.unwto.org/content/data>.
42. Ying, T., & Zhou, Y. (2007). Community, governments and external capitals in China's rural cultural tourism: A comparative study of two adjacent villages. *Tourism Management*, 28(1), 96-107.
43. Ziayi, M. (1388/2009). *Tourism Geography*. Tehran: PNU Press. [In Persian]

An Analysis on Development Challenges of Cultural Tourism in Rural Areas (Case Study: Binaloud County)

Hadis Kamranifar¹- Maryam Ghasemi^{2*}- Salman Hayati³

1- MSc. in Geography & Rural Planning, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran.

2- Assistant Prof. in Geography & Rural Planning, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran.

3- MSc. in Geography & Urban Planning, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran.

Received: 26 April 2015

Accepted: 11 August 2015

Extended Abstract

1. INTRODUCTION

Today, tourism compared with other economic sections has many advantages for local communities so that it has been discussed as an economic panacea that lifts viability in remote areas, stimulates revitalization of settlements, improves the living conditions of rural communities, and is the catalyst for economic and social reconstruction of rural areas. Cultural tourism is one of the models of tourism in rural areas. At present, most of rural areas of the country have cultural richness, historical background, and valuable historical and cultural monuments. Specific properties of rural communities such as local habits, customs related to food and clothing, architecture, historical monuments, music, art, and local languages etc. are considered as hidden cultural capacities in rural communities that can benefit them well in tourism. Unfortunately, despite cultural richness and diversity of rural areas of Binaloud, this kind of tourism did not have appropriate development. However, Binaloud has historical and natural link with Toos and Mashhad and regarding cultural and historical heritage, it is an inseparable part of the old civilization of Toos and Mashhad. Lack of attention sometimes leads to corrosion and decline of cultural properties (theft, use changing, destruction, etc.). In order to improve and develop cultural tourism in rural areas there is an increasing need to identify challenges of cultural tourism in respect to conditions and properties of the province. Thus, this study aims to address the following research question.

Q: What are the main development challenges of cultural tourism in rural areas?"

2- THEORETICAL FRAMEWORK

Studies show that culture has a distinct role in tourism activities. especially in rural areas.

*. Corresponding Author: Magh30@um.ac.ir

that tourists want to experience. in this kind of

tourism, the traditional culture originating from the distant past attracts many tourists in rural areas that still have cultural authenticity. It means that some writers consider culture as the cornerstone of tourism development. In a report by Europe Travel Committee in 2005, two external and internal issues of cultural tourism have been spoken about; internal area includes the first element of cultural tourism and can be divided into two sectors, namely, historical monuments tourism, and art tourism. External area includes the secondary elements of cultural tourism and can be divided into two parts. Lifestyle and creative industries are generally studied in two axes; the first axis of tourism is related to cultural heritage of a place. In this view, the historical dimension of a community is important while in the second axis the present time and current culture of a community is the target.

3- METHODOLOGY

This study is an applied developmental research with a descriptive-analytic method. Data collection is based on documentation and field study. Challenges facing tourism development in rural areas were identified and were prepared in form of questionnaires. They were given to 40 authorities and experts of Cultural Heritage, Handcraft, and Tourism Organization. They were also given to 30 local elites in potential villages to provide perspectives. Due to the high number of identified challenges and unknown relationships between them, in this study we used exploratory factor analysis test which is a mathematical method for data reduction.

4 - DISCUSSION

The aim of this study is to analyze the factors for detecting unobservable factors based on a set of observable variables. In this study, five main unobservable factors were identified from a linear

Tel: +98915 306 5702

management challenges are the most significant

challenges identified in the field of cultural tourism in Binaloud. This factor which was detected by 5 observable variables with high correlation coefficient, explains 36% of variance by itself. Marketing and advertising weakness in cultural tourism, concentrating on ecotourism and unimportant role of cultural tourism in tourism development plans, and threatening historical attractions by constructions, etc. are issues of a more fundamental factor called management challenges. Then, 10.9 percent of explained variance are planning challenges, 8.9 percent are regulatory challenges, 6.8 percent are ultra-structural challenges, and finally, 6.8 percent are legislation challenges of explained variance.

5- Conclusion

Today, visiting cultural resources is one of the largest and fastest growing parts of tourism industry. Studies show that the optimal model for tourism development in Iran is cultural tourism due to cultural background and high volume of cultural tourists in the world. The most significant challenges detected in this study are management challenges. In management challenges, weakness in marketing and advertising of cultural tourism and not introducing cultural tourism attractions

with a correlation coefficient of 0.82 are two priorities. In planning challenges, the low arrivals of tourists for cultural attractions of the province and the small number of tourists with a correlation coefficient of 0.81, in regulatory challenges, the tendency to mass production of handcraft and not having the control of it by native people and developing by nonnative manufacturers with a correlation coefficient of 0.82, in ultra-structural challenges, inappropriate distribution of tourists during the year and tourists' focus on particular days of the year with a correlation coefficient of 0.81, and in legislation challenges, the weakness of laws and regulations in investment and unclear laws of attracting investment in cultural tourism with a correlation coefficient of 0.81 are the first priorities in each section. Given the detection of main challenges in tourism development, it is possible to make a plan in order to eliminate the existing challenges and pave the way for cultural tourism development. For this purpose, it is necessary to make a comprehensive long term plan of cultural tourism for Binaloud county.

Key words: Cultural tourism, development challenges, factor analysis, Binaloud county.

How to cite this article:

Kamranifar, H., Ghasemi, M. & Hayati, S. (2016). An analysis on development challenges of cultural tourism in rural areas (Case study: Binaloud county). *Journal of Research & Rural Planning*, 5(2), 111-130.

URL <http://jrrp.um.ac.ir/index.php/RRP/article/view/46324>

ISSN: 2322-2514

eISSN: 2383-2495